

структури були під контролем ППР, більшість адміністративних посад контролювались цією ж силою, що дозволило провести масові фальсифікації. Таким чином, легальний опір було зведено нанівець. Безумовно, що в умовах розгортання “холодної війни” радянський фактор впливу на міжнародній арені теж відіграв свою роль.

Отже, незважаючи на різкий антирадянський настрій громадськості, на різні форми і методи опору становленню тоталітаризму у 1944 – 1948 рр., в Польщі було проведено модернізацію на комуністичний кшталт. Проте роль руху Опору була значимою. Польський тоталітарний режим в 60-80-і роки відрізнявся відносним лібералізмом. Це проявилось і в економіці, і відносному вільнодумстві в освіті, свободі пересування за кордон. В суспільстві формувались підпільні рухи і течії, активізувалась робота профспілок, які пропагували демократичні цінності. І при першому ж послабленні адміністративно-командного тиску держави це вилилось в загальнонаціональну «оксамитову революцію». В зв'язку з таким моральним станом готовності до змін полякам вдалось досить швидко і органічно ввійти до європейської спільноти країн та досягнути становлення демократичного ладу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Аугустянски Ю. Установление народной власти и борьба с контрреволюцией в ПНР. – М., 1985. – 20 с.; Братанчук И. Становление диктатуры пролетариата в Польше. – К., 1969. – 20 с.; Брык М. Революционно-демократические движение в странах Восточной Европы второй половины XX века и его роль в развитии интернациональных связей. – Львов, 1985. – 166 с.; Валихновский Т. У истоков борьбы с реакционным подпольем в Польше 1944 – 1948 гг. – К., 1984. – 309 с.; 2. Kersten K. Narodzeny systemu wladzy. Polska, 1943-1948. – Paryz, 1986. – S.57; 3. Пачковский А. Польша, «нация - враг». Черная книга коммунизма. – М., 2001. – С. 352-353.; 4. Fijalkowska B. Partia wobec religii i Kosciola w PRL. 1944-1955. – Olsztyn, 1999. – t.1. – s.398; 5. Werblan A. Stalinizm w Polsce. – Warszawa, 1991. – S. 122; 6. Пачковский А. Польша, «нация - враг». Черная книга коммунизма. – М., 2001. – С. 350; 7. Korbonski S. Polskie panstwo podziemne: Przewodnik po podziemiu z lat 1939-1945. – Paryz, 1975. – S. 174; 8. Baliszewski D., Kunert A. Ilustrowany przewodnik po Polsce stalinowskiej 1944-1956, t.1 (1944-1945). - Warszawa, 1999. – S.114; 9. Aparat bezpieczenstwa do dziej w PRL w latach 1944-1956. - cz.I. Opracowanie A. Paczkowski. – Warszawa, 1994-1996. – S. 242; 10. Mikołajczyk S. Polska zgwalzona. – Tlum, 1989. – S.73; 11. Куц Е. Борьба СССР за демократическое решение польского вопроса 1941 – 1945 гг. – К., 1984. – 151 с.;12. Dominiczak H. Organy bezpieczenstwa PRL 1944-1990. – Warszawa, 1997. – S. 458; 13. Szwagrzyk K. Zbrodnie w majestacie prawa 1944-1955. – Warszawa, 2000. – S. 253; 14. Парсаданова В. Формирование национального фронта в Польше (1944 – 1946). – М., 1976. – 276 с.;15. Werblan A. Stalinizm w Polsce. – Warszawa, 1991. – S. 122.; 16. Борьба польского народа за социализм (1944 – 1954). Сборник статей под ред. Ф.Зуева и И.Хренова. – М., 1955. – С.155 ; 17. Восточная Европа в документах российских архивов. 1944 – 1953 гг. – М. – Новосибирск, 1997. – С. 258; 18. Komunizm. Ideologia, system, ludzie. Pod redakcji Tomasza Szaroty. – Warszawa, 2001. – S. 282; 19. Восточная Европа в документах российских архивов. 1944 – 1953 гг. – М. – Новосибирск, 1997. – С. 214; 20. Там само. – С. 217; 21. Represje NKWD wobec podziemnego Panstwa Polskiego w latach 1944-1945. t.I., [wyd.] Franciszek Gryciuk i Piotr Matusak. – Siedlce, 1995. – S.244; 22. Там само. - S.287; 23. Восточная Европа в документах российских архивов. 1944 – 1953 гг. – М. – Новосибирск, 1997. – С. 349; 24. Werblan A. Stalinizm w Polsce. – Warszawa, 1991. – S. 104; 25. Постолювський М., Пугач Є., Страшнюк С. Встановлення тоталітарних режимів у країнах Центральної та Південно-Східної Європи (1944-1945). – Харків, 2000. – С.322; 26. . Dominiczak H. Organy bezpieczenstwa PRL 1944-1990. – Warszawa, 1997. – S. 336; 27. Санцевич А. Подрывная деятельность Ватикана и борьба трудящихся народно-демократической Польши против католической реакции. – К., 1955. – С. 48; 28. Восточная Европа в документах российских архивов. 1944 – 1953 гг. – М. – Новосибирск, 1997. – С. 428; 29. Там само. – С. 434; 30. Korbonski S. Polskie panstwo podziemne: Przewodnik po podziemiu z lat 1939-1945. – Paryz, 1975. – S. 122; 31. Пачковский А. Польша, «нация - враг». Черная книга коммунизма. – М., 2001. – С. 351; 32. Строительство социализма в ПНР. Под ред. В.Чугаева. – М., 1977. – С.239; 33. Парсаданова В. Советско-польские отношения в 1945 – 1949 гг. – М., 1990. – С. 192; 34. Восточная Европа в документах российских архивов. 1944 – 1953 гг. – М. – Новосибирск, 1997. – С. 428; 29. Там само. – С. 462; 35. Proces szesnastu. Dokumenty NKWD. Oprac. Andrzej Chmielarz i Andrzej Krzysztof Kumert. - Warszawa, 1995. – S. 316; 36. Dokumenty falszerstw wyborczych w Polsce w roku 1947. Opr. Adamczyk., Gmitruk J. – Warszawa, 20000. – S. 23; 37. Там само. – S.98; 38. . Восточная Европа в документах российских архивов. 1944 – 1953 гг. – М., Новосибирск, 1997. – С. 428.

С.В. Бінцаровський

ПРОБЛЕМА АВСТРІЇ В ПОВОЄННИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Вивчення досвіду врегулювання гострих міжнародних питань посідає одне з важливих місць у сучасній історичній науці, оскільки період глобалізації відбувається за складних процесів, які переростають у світові кризові явища. Підтвердженням цього можуть слугувати події 1999 року в колишній Югославії, терористичні акти у США у вересні 2001 року, повалення режиму Саддама Хусейна в Іраку, а також останні події в Україні, що загрожували територіальній цілісності держави. Тому вивчення таких питань, які поставали перед державами у минулому, і шляхи їх розв'язання допоможе мирним шляхом виходити з таких обставин.

Австрійська республіка після Другої світової війни може слугувати прикладом розв'язання складного міжнародного вузла суперечностей між провідними країнами світу. Це ще раз підтверджує, що тільки шляхом переговорів потрібно вирішувати будь-які питання, не вдаючись до застосування сили. Варто пригадати, що політика “холодної війни” призвела до таких тенденцій, як поділ однієї держави на дві. Прикладом цього є поділ Німеччина на ФРН та НДР, Кореї на КНДР та КНР. Такий поділ міг статися і з Австрією. Але слід підкреслити послідовну позицію як самих австрійських політичних кіл в регулюванні повоєнних питань, так і позиції країн-переможниць, які, незважаючи на гостре протистояння і розбіжності в поглядах на відновлення австрійської державності, все ж знайшли шляхи розв'язання цього питання в повоєнному світі. Тому такий досвід врегулювання питань є важливим для вивчення і вдосконалення системи міжнародних відносин.

Потрібно зазначити, що в 2005 рік – рік ювілеїв в Австрії. В цьому році буде відзначатися 50 – річна дата, коли 15 травня 1955 року було підписано в палаці Бельведер у Відні, міністрами закордонних справ США, Великої Британії, Франції та СРСР, з одного боку, та Австрії, з іншого – мирний договір, який повернув республіці незалежність. А 26 жовтня 1955 року парламент ухвалив конституційний закон про довічний австрійський нейтралітет. Тому 26 жовтня відзначається у Австрії як національне свято.

Актуальність теми підтверджується також тим, що в сучасній українській історичній науці тільки започатковуються дослідження питань, пов'язаних з Австрією. Тому існує широкий спектр проблем, які чекають свого дослідження та аналізу.

Об'єктом даного дослідження є історія Австрії після завершення Другої світової війни і врегулювання австрійського питання у 1955 році.

Предметом дослідження є міжнародні процеси, пов'язані з відновленням незалежності Австрії (аналіз ситуації на завершальному етапі Другої світової війни, з якою пов'язане питання відновлення австрійської державності, позиція США, Англії, Франції – з одного боку, та СРСР – з іншого).

Хронологічні рамки проблеми визначаються вступом радянської армії на територію Австрії (березень 1945 року) і часом прийняття парламентом Австрії закону про довічний австрійський нейтралітет (жовтні 1955 року).

Австрійське питання в радянський час досліджували Белецкий В.¹, Ворошилов С.², Ефремов А.³ В своїх працях автори намагаються показати виключну роль Радянського Союзу у врегулюванні австрійського питання, оскільки завдяки звільненню Австрії радянською армією від німецької окупації стало можливим відновлення австрійської держави. Цікаві праці радянських журналістів І. Мельникова⁴ та Степанова Л.⁵ Ці праці можна назвати довідником з історії, економіки, політики, культури, географічного розташування Австрії. Цікаві роздуми авторів про місце альпійської республіки серед малих країн Європи.

Окремо слід виділити працю авторитетного австрійського історика Еріха Цьолнера⁶. В ній автор розповідає про історію Австрії з найдавніших часів до 1988 року. В праці виділено окремий розділ про події 1945 – 1955 років “Відновлення республіки Австрії. Окупаційний режим і боротьба за Державний договір”.

Ще у Московській декларації від 1 листопада 1943 року уряди СРСР, Великобританії та США оголосили, що вони розглядають анексію Австрії Німеччиною як недійсну, підтвердили бажання відновити Австрію як вільну й незалежну державу.⁷

27 квітня 1945 року було створено Тимчасовий уряд Австрійської республіки, який очолив Карл Реннер і введено в дію Конституцію 1920 року із змінами, внесеними до неї у 1929 року.⁸ Згідно з домовленістю урядів СРСР, США, Великобританії, Франції після визволення Австрії тут лишилися окупаційні війська чотирьох держав, які взяли на себе верховну владу в країні.

9 липня 1945 року в Лондоні представники Радянського союзу, США, Англії та Франції в Європейській консультативній комісії підписали угоду відносно зон окупації і управління містом Віднем. Цей договір був опублікований 9 серпня 1945 року. Після закінчення Лондонських переговорів 25 лютого 1947 року було розроблено проект „Договору про відновлення незалежної та демократичної Австрії”, який складався з преамбули та 59 – ти статтей.⁹

Вся територія Австрії в кордонах 1937 року була розділена на чотири зони окупації:

Радянська зона окупації (північно-східна частина країни – провінції Нижня Австрія, Бургенланд і частина провінції Верхня Австрія, розташована на лівому березі річки Дунай, а також II, IV, X, XX і XXI райони Відня. Територія радянської зони окупації, включно з вказаними районами Відня, становила 26054 кв. км (31% всієї території країни), населення – 2349 тис. чоловік (33,5% всього населення країни). Провінція Нижня Австрія – один з основних центрів австрійської промисловості, а важливі сільськогосподарські райони країни.

Американська зона окупації (північно-західна частина Австрії) – провінції Верхня Австрія, Зальцбург, VII, VIII, IX, XVII і XIX райони Відня. Територія – 16 565 кв. км (20% всієї території) населення – 1739 тис. чоловік (25% всього населення країни). Провінції Верхня Австрія і Зальцбург – важливі сільськогосподарські райони Австрії. За час Другої світової війни тут були збудовані великі військові заводи.

Англійська зона окупації (південна частина Австрії) – Штірія, Карінтія, III, V, XI, XII і XIII райони Відня. Територія – 27 523 кв. км (33% всієї території), населення – 2005 тис. чоловік (28% всього населення). В провінціях Штірія і Карінтія зосереджені основні природні багатства країни – залізна руда, буре вугілля, магнезит, а також лісові багатства. В Штірії розташовані великі підприємства австрійської важкої промисловості.

Французька зона окупації (західна частина Австрії) – Тіроль, Форальберг, VI, XIV, XV, XVI райони Відня. Територія – 13 256 кв. км (16 % всієї території), населення – 927 тис. чоловік (13% всього населення країни). Провінції Тіроль і Форальберг – сільськогосподарські райони з розвинутим скотарством. В цих районах знаходяться потужні гідроелектростанції. В Форальберзі добре розвинута текстильна промисловість.

I район Відня, на території якого розташовані основні урядові будівлі, був оголошений під спільним управлінням чотирьох держав. Територія I району Відня – 2,9 кв. км (0,003% території), населення – 37 тис. чоловік (0,5% всього населення країни).¹⁰

Таким чином, за кількістю населення найбільшою зоною була радянська, а за розмірами території – англійська. Крім нафти, в радянській зоні було мало сировини, необхідної для нормальної роботи австрійської промисловості. В західних зонах, при зосередженні в них основних копалин країни і енергоресурсів, рівень розвитку обробної промисловості був меншим, ніж в радянській зоні.

Вперше питання про укладання державної угоди з Австрією було порушено на Паризькій сесії Ради міністрів закордонних справ у квітні 1946 року. Проте через неготовність делегації до його обговорення було вирішено спершу закінчити роботу над угодами з колишніми союзниками Німеччини в Європі, а за цей час підготувати проект австрійської угоди.

Заступники міністрів закордонних справ у січні 1947 року почали розробку проекту й досить швидко узгодили майже половину статтей. Але проблема югославських територіальних претензій, німецького майна виявилися на той момент нерозв'язаними. Не було їх вирішено й на Московській конференції міністрів закордонних справ (березень –

квітень 1947 р.) та на Лондонській (листопад - грудень 1947 р.). Лише в Парижі (23 травня – 20 червень 1949 р.) відбулася шоста сесія Ради міністрів закордонних справ, в якій брали участь міністри закордонних справ СРСР О. Вишинський, Франції Роберт Шуман, Великобританії - Ернст Бевін і США - Дін Ачесон. Сторони досягли принципової згоди щодо основних позицій. Радянський Союз відмовився підтримувати югославські територіальні домагання. Незмінними залишилися кордони Австрії за станом на 1 січня 1938 р. Сторони домовилися, що СРСР отримає австрійські економічні поставки в розмірі 150 млн. доларів, 60% виробництва нафти та права на її видобування та очищення.¹¹

Наступні переговори привели лише до часткових домовленостей з економічних питань. Невдалими виявились й зусилля комісії в складі чотирьох заступників міністрів закордонних справ.

Поновилися переговори в 1952 році з розгляду запропонованого західними країнами “скороченого варіанта” Державної угоди, у якому не було пунктів, що торкалися суверенітету Австрії.

Влітку 1952 року федеральний уряд Австрії проголосив нейтралітет як міжнародно-правову позицію Австрії на перспективу й обнародував меморандум, у якому містилася вимога припинити окупацію, відновити суверенітет і згода схвалити скорочений варіант Державної угоди. Проте Радянський Союз категорично відхилив цей варіант.¹²

У липні 1953 р. у Швейцарії відбулася таємна зустріч міністра закордонних справ Австрії з прем'єр-міністром Індії Неру, де представник Австрії висловив прохання про посередництво. Індійський посол у Москві згодом в бесіді з міністром закордонних справ СРСР В. Молотовим підкреслив, що основою для укладання Державної угоди міг стати військовий нейтралітет Австрії. Молотов відповів, що оголошення нейтралітету було б корисним, але недостатнім кроком. Ця теза дістала своє продовження на початку 1954 року на Берлінській зустрічі міністрів чотирьох держав. У радянських пропозиціях пролунала підтримка військового нейтралітету Австрії. Виплату за німецьке майно Радянський Союз був готовий прийняти у вигляді поставок австрійських товарів. Під час переговорів позначилося істотне зближення точок зору, але згоди й цього разу дійти не вдалося.

Вступ ФРН у НАТО значно загострив австрійську проблему. Радянський Союз вважав, що ремілітаризація Західної Німеччини посилює небезпеку аншлюсу Австрії. Тому тільки за умови, що Державна угода гарантовано відверне таку небезпеку, можна говорити про виведення військ чотирьох держав з Австрії, не чекаючи укладення мирної угоди з Німеччиною.

Цю ж позицію було висловлено в бесіді з австрійським послом Бішоффом у міністерстві закордонних справ СРСР. У „Заяві з 3-х пунктів” австрійського федерального уряду, переданій В.Молотову 14 березня 1955 р., знову підтверджувався військовий нейтралітет і згода з усіма пропонованими гарантіями австрійської незалежності.

У відповідь радянський уряд висловив готовність на майбутній конференції розглядати австрійське питання окремо й запросив федерального канцлера Рааба прибути до Москви для двосторонніх переговорів. До цього часу вже було врегульовано питання про Трієст, і зв'язок цієї проблеми з австрійським питанням перестав існувати.

15 квітня 1955 р. був опублікований „Московський меморандум” за результатами переговорів. СРСР висловив згоду підписати Державну угоду й вивести з Австрії окупаційні війська до 31 грудня 1955 р. Австрія зобов'язувалась не допускати на австрійській території жодних військових баз, сплатити СРСР 150 млн. доларів як відступне за німецьку власність, сплатити 2 млн. доларів як відступне за володіння Дунайським пароплаванням, доставляти 1 млн. тонн нафти протягом 10 років як відступне Радянському Союзу за власність на нафту і права на нафту, нормалізувати товарні відносини; досягнути домовленості про повернення австрійців, які перебували в радянському полоні, ще до виводу радянських військ з території Австрії.¹³

Цей меморандум прискорив процес визнання постійного нейтралітету Австрії. Деякі

дослідники вважають, що вирішенням австрійського питання Радянський Союз намагався створити прецедент для врегулювання німецької проблеми.

2 травня 1955 р. у Відні відбулась нарада послів чотирьох окупаційних держав за участю міністра закордонних справ Австрії Фігля. 14 травня міністри закордонних справ внесли остаточні зміни до текстів угод.

15 травня 1955 р. в палаці Бельведер у Відні відбулося підписання Державної угоди. Австрія відновлювалась як суверенна, незалежна й демократична держава в кордонах, що існували до 1 січня 1938 року. Політичні гарантії незалежності Австрії забезпечувалися заявою великих держав і заборонаю на політичний і економічний союз із Німеччиною у будь-якій формі. Після ратифікації 27 липня 1955 р. угода набрала чинності. В цей же день було розпущено Союзницьку раду у Відні й почалося виведення окупаційних військ, яке завершилося 25 жовтня 1955 року. 26 жовтня австрійська Національна рада ухвалила конституційний закон про постійний нейтралітет на взірць Швейцарії.¹⁴

Оскільки для підтримки австрійського нейтралітету були необхідні збройні сили, була створена армія, яка нараховувала трохи більше 20 тис. солдат. В грудні 1955 р. Австрія була прийнята в члени ООН. Двома роками пізніше Відень був обраний місцем постійного перебування Міжнародної агенції з атомної енергії (МАГАТЕ).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Белецкий В. Советский Союз и Австрия (1938 – 1960). - М., 1969;
2. Ворошилов С. Рождение второй республики в Австрии. Л., 1968;
3. Сфремов А. Советско-австрийские отношения после Второй мировой войны. - М., 1958;
4. Мельников И. Республика в Альпах. - М., 1988;
5. Степанов Л. Австрия. - М., 1966;
6. Цьолнер Е. Історія Австрії. - Львів, 2001;
7. Белецкий В. Вказана праця. - С.134;
8. Кретинин С. В. Карл Реннер: жизнь и деятельность (1870 – 1950) // Новая и новейшая история. – 1999. - №3. – С.131 – 132;
9. Бернгард Штільфрід. Австрійський Державний договір. - Львів, 2003. – С.25;
10. СССР в борьбе за независимость Австрии. – М., 1965. – С. 106 – 107;
11. СССР – Австрия (1938 – 1979 гг.): Документы и материалы – М., 1980. – С. 36 – 37;
12. Игошкин Г. С. Австрия. - М., 1965. – С. 15;
13. Белецкий В. Советский Союз и Австрия (1938 – 1960). - М., 1969. – С. 135;
14. Степанов Л. Вказана праця. - М., 1966. – С. 20.

М.В. Царенко

УЧАСТЬ РОСІЙСЬКИХ КОЗАКІВ У ПРИДНІСТРОВСЬКОМУ ЗБРОЙНОМУ КОНФЛІКТІ 1992 Р.

Останнім часом з'явилася значна кількість наукових праць, присвячених військовому конфлікту 1992 року у Придністровському регіоні. Однак, незважаючи на недовготривалість збройного протистояння, і нині лишаються малодослідженими деякі аспекти цієї проблеми. Одним з проблемних питань є участь російських козаків у бойових діях на берегах Дністра навесні та влітку 1992 року.

Очевидно, що участь козаків-росіян у бойових діях значною мірою вплинула на хід збройного конфлікту та його результат. Крім суто військового аспекту, втручання російських козацьких підрозділів у протистояння на території іноземної держави мало неабияке політичне значення. Комплексний аналіз діяльності російських козаків на території Придністровського регіону та їхнього впливу на перебіг подій, оцінка позиції владних структур зацікавлених держав і є метою даної статті.

На теперішній час можна назвати чимало праць різного характеру, які так чи інакше торкаються названої проблеми. Доволі детальний огляд участі російських козаків у бойових діях містить „Історія Придністровської Молдавської Республіки”¹, хоча, на жаль, це питання не подане окремим розділом (як це було зроблено стосовно ролі Чорноморського Козацького Війська). Крім того, деякі епізоди викладені дещо лаконічно – навіть у порівнянні з пропагандистськими брошурами 1992-1993 рр. видання^{2,3,4}. Молдовська позиція більш-менш висвітлена у матеріалах Кишинівської науково-практичної конференції 1993 р. з проблем Придністровського конфлікту⁵ та мемуарах відомого політика Петру Лучинські⁶ і бригадного

генерала Петру Крянге⁷. В цих виданнях гострій критиці піддано легітимність участь російських козаків у конфлікті, проте визнано їх непогані бойові якості. Розглядаючи доробки російських авторів, не можна оминати увагою працю московської дослідниці Ксенії М'яло⁸ та оглядову статтю Г.Туруліна⁹. Втім російські дослідники ще не повною мірою використали матеріали безпосередніх учасників конфлікту – особисті спогади, фото, документи з архівів козацьких та близьких до них об'єднань. Участь російських козаків висвітлювалася і в публіцистичній літературі, зокрема, Василем Кізкою¹⁰ та Валерієм Примостом¹¹. Окремі аспекти бойової діяльності російських козацьких підрозділів розглядалися (хоч і побіжно) західноєвропейськими військовими фахівцями¹². Однак на думку автора, існує потреба систематизувати цей інформаційний масив, певною мірою доповнивши його.

Наявність історичних зв'язків між Придністровським регіоном та козацтвом не ставилася під сумнів навіть радикальними молдовськими пропагандистами¹³, щоправда, вони палко заперечували правонаступництво придністровських та російських козаків кінця ХХ ст. від козацьких формувань XVII-XVIII ст., яке не менш енергійно обстоювалося керівництвом Придністровської Молдавської Республіки та російських козацьких структур.

В умовах загострення політичного протистояння керівництвом ПМР було прийнято рішення про створення власних силових структур. Очевидно, що на перших порах вони могли формуватися виключно на засадах добровільності, тож використання потенціалу козацьких організацій, які почали створюватися в Придністровському регіоні з початку 1990 р., виглядало для прибічників Придністровської автономії цілком доречним. Майже відразу було встановлено тісні взаємини між придністровськими та російськими козацькими структурами, адже відроджене козацтво сприймалося його творцями як міждержавне братерство в рамках колишньої Російської імперії, що викликало певну настороженість з боку нових незалежних держав (в тому числі і Республіки Молдова).

В листопаді 1991 р. на II Великому Колі Союзу Козаків у м.Ставрополі делегати від козацьких військ Росії прийняли рішення в разі виникнення збройного конфлікту „...надати допомогу і сприяння придністровським козакам і всьому братському народу Придністровської Молдавської Республіки у відбитті військової агресії”¹⁴. Питання співпраці ПМР з іноземними козацькими структурами вирішувалися Військовим Правлінням Чорноморського Козацького Війська, яке діяло на підставі Положення „Про військові формування ЧКВ”, прийнятого Верховною Радою ПМР 15 лютого 1992 р.

До весни 1992 р. в Дубоссарах, Тирасполі, Бендерах, Слободзеї були сформовані козацькі підрозділи, укомплектовані як придністровцями, так і добровольцями Всекубанського Козацького Війська і Всевеликого Війська Донського. Ще в лютому підрозділ донців був направлений до Дубоссар. На той час власне придністровські збройні формування були досить малочисельні, управлінська структура військовиків перебувала в зародковому стані, тож допомога росіян була вельми доречною для придністровців.

Вранці 2 березня 1992 р. 26 придністровських, донських та кубанських козаків блокували будинок Дубоссарського райвідділу поліції Республіки Молдова, намагаючись затримати осіб, яких підозрювали у вбивстві начальника місцевого РВВС ПМР. Вже під час роззброєння поліцейських з будинку було відкрито вогонь, внаслідок чого загинув донський козак Зубков М.Ю. (уродженець м.Волгодонськ Ростовської області) та отримав поранення підосавул Мешков В.О. Це були перші втрати російських козаків у збройному протистоянні на берегах Дністра.

Того ж дня змішаний підрозділ придністровських та донських козаків намагався вибити молдовських поліцейських та волонтерів, які оволоділи військовим містечком полку цивільної оборони, розташованим у с.Кочієри. Маючи на озброєнні лише легку стрілецьку зброю, козаки та гвардійці ПМР не змогли відбити об'єкт, але забезпечили евакуацію родин військовослужбовців полку. Відгуком на ці події стало звернення Жіночого страйкового комітету ПМР до козаків Росії: „Брати-козаки! Нема сил терпіти приниження і знущання над

.....
.....
народом Придністров'я. Жінки виплакали всі сльози за сплюндровану країну і землю, за загиблих чоловіків та синів. Ми благаємо вас про допомогу! Ми пишаємося тим, що є такий народ, якому небайдужа наша Батьківщина...»¹⁵

Подібний заклик, який виходив від громадської організації, забезпечував доволі суперечливе правове підґрунтя участі іноземців у збройному протистоянні.

Невдовзі на допомогу придністровцям почали прибувати добровольці-козаки Донського, Кубанського, Терського, Ставропольського, Астраханського, Оренбурзького, Уральського, Сибірського, Іркутського, Забайкальського військ, Якутського козацького полку, земляцтв Москви, Санкт-Петербургу і Самари. Варто зауважити, що до козацьких формувань тимчасово переводилися і активісти Військово-історичної федерації Росії. Так, наприклад голова Військово-історичного об'єднання „124-й піхотний Воронежський полк” Андрій Малов вступив до 18-го Донського козацького полку з чином хорунжого, а пізніше відзначився в боях під с.Кошниця. Декілька осіб були тимчасово переведені до козацьких підрозділів з „8-го гренадерського Московського полку”¹⁶.

Реальний військовий ефект від прибуття згуртованих козацьких підрозділів з Росії важко переоцінити, але політичний резонанс від їх втручання в придністровський конфлікт був ще помітнішим. Придністровцям допомога козаків додала сил і впевненості, а противники ПМР не приховували своїх негативних емоцій, адже для них російські козаки в традиційних одностроях (дореволюційного зразка) були живим уособленням імперських інтересів, які, вочевидь, суперечили ідеям незалежності Молдови. На демонстраціях у Кишиневі досить типовими були гасла: „Козак, козакуй вдома!”, „Росіяни, козаки приїхали за вами!” На появу кількох сотень козаків-росіян не могли не відреагувати й урядові структури Росії й України. Тим більше, що це питання надзвичайно турбувало і Президентів Молдови та Румунії¹⁷. Україна задекларувала намір заборонити проїзд російських козаків через свою територію (за що згодом Президент РМ М.Снегур висловив офіційну подяку)¹⁸, а Президент Росії Б.Єльцин пообіцяв відкликати козаків-росіян. Втім ці обіцянки з різних причин були скоріше деклараціями про наміри. Це було очевидним і для іноземних спостерігачів. Паризька газета „Фігаро” доволі гостро прокоментувала обіцянки Б.Єльцина: „...навряд чи він здатен завадити козакам допомагати російському населенню Придністров'я”¹⁹.

Станом на середину березня російські козацькі підрозділи були сконцентровані на дубоссарському напрямку – найнебезпечнішому на той час, бо саме там військовим формуванням Молдови вдалося захопити плацдарми на лівому березі Дністра в районі сіл Кошниця та Кочієри, і закріпитися на них. Вранці 15 березня ситуація загострилася – військові формування Молдови після масованого артобстрілу розпочали атаку з обох плацдармів. Військове командування ПМР оцінило стан як критичний і вирішило перекинути до Дубоссар резерви з Рибниці і Тирасполя. До 13.00 в районі перехрестя Дубоссари-Тирасполь-Кошниця були сконцентровані підрозділи донців під командуванням В.Ратієва та кубанців на чолі з А.Анікіним. Спільно з республіканськими гвардійцями козаки зупинили наступ супротивника – їм вдалося навіть захопити бронетранспортер БТР-80 (як вияснилося згодом, ця машина була передана військовим формуванням Молдови румунською армією). В ході контратаки загинув козак Всекубанського війська Петін М.М.

Зазнавали втрат і донські козаки – вранці 16 березня на околиці с.Кочієри були знайдені тіла чотирьох бійців, які потрапили в засідку поблизу сільського Будинку культури, — А.Холода, В.Гиричева, В.Берка, М.Коваля.

Станом на 17 березня донські козаки тримали оборону поблизу с.Дороцьке по краю великого яблуневого саду, а кубанці закріпилися на контролюючій висоті 125,7.Надалі на Кошницькому напрямку велася переважно позиційна війна із застосуванням артилерії з епізодичними наступальними діями. Козаки полагодили трофейний БТР-80 (бортовий №992), „оздобили” його написами: „Не убий”, „Козак і в Бухаресті козак” та російським триколом. Ця бронемашина стала вагомим підкріпленням для оборонців Дубоссар²⁰.

Наближення 74-ї річниці утворення „Великої Румунії” (27 березня 1918 р.) спричинило сплеск наступальної активності з боку молдовських силових структур. В ході одного з зіткнень на висоті 125,7 смертельні поранення отримав військовий старшина Всекубанського козацького війська Олександр Берлізов (1953 року народження, житель м.Краснодар) – письменник, журналіст та історик кубанського козацтва. Це сталося вранці 31 березня 1992 р.²¹ А неподалік від того ж місця, але вже 8 травня, загинув сибірський козак В’ячеслав Виноградов²².

На Бендерському напрямку російських козаків було набагато менше – до середини червня цей район вважався набагато спокійнішим, аніж околиці Дубоссар. Але й ті нечисленні бійці проявили себе під час вуличних боїв у Бендерах 19-27 червня 1992 р. При спробі придністровців прорватися з Тирасполя до Бендер через автомобільний міст ввечері 20 червня відзначився кубанець Валерій Татаренко. Саме він закликав козаків розміститися на броні головного бронетранспортера (десантне відділення було заповнене боєприпасами для оточених в Бендерах захисників ПМР). Козак загинув від прямого влучення протитанкової гранати, але бронемашина козаків змогла подолати зону обстрілу та доставити необхідні боєприпаси оборонцям Бендер²³.

Відведення російських козацьких підрозділів розпочалося на початку серпня на підставі міждержавних угод та наказу військового отамана ЧКВ (в оперативному підпорядкуванні якого вони перебували) „Про організацію відведення козацьких формувань з районів бойових дій” від 1 серпня 1992 р.

В ході бойових дій загинуло 27 російських козаків. Це складає 6,9% від загальної кількості загиблих захисників ПМР (389 бійців), 35,5% від загальної кількості загиблих іноземців – комбатантів і некомбатантів, яка сягнула 76 осіб (з яких 24 були військовослужбовцями Збройних Сил Російської Федерації), 32,1% від кількості загиблих козаків (з ЧКВ) – 84 вояки^{24,25}. Безперечно, втрати росіян були б ще більшими, якби їхні підрозділи з-під Дубоссар були б задіяні для деблокади Бендер у червні – частка втрат придністровських збройних формувань та цивільного населення під час цих боїв склала близько 40% від загальних за весь період бойових дій по всьому регіону.

Поховання загиблих козаків проводилося або на батьківщині (наприклад, похорон козака В.Іванова у Москві перетворився на стихійну маніфестацію), або на Меморіалах Слави в містах ПМР.

Відповідно до Указу Президента ПМР від 16 червня 1993 р., козаків – учасників бойових дій було відзначено медаллю „Захисник Придністров’я”. Кожен козак отримав також відзнаку від Союзу Козаків хрест „За оборону Придністров’я” на Георгіївській стрічці, який нагадував формою хрест „За взяття Ізмаїлу”, а кольоровим рішенням – орден Св.Георгія. На думку авторів, це мало підкреслити правонаступництво козацтва XVIII ст. та сучасності²⁶.

В ході бойових дій проявили себе козацькі командири, які надалі відіграватимуть помітну роль у козацькому русі на теренах пострадянського простору – А.Анікін, В.Камшилов, В.Ратієв та інші. Немало козаків після Придністровського конфлікту взяли участь у бойових діях на території колишньої Югославії, зокрема О.Олександров (командир Скиланського загону у 1992-1993 рр.), уральський козак В.Десятов (загинув під час проходження служби у складі 3-го російського добровольчого загону у Боснії), москвичі П.Малишев – один з організаторів російських волонтерів (загинув у жовтні 1994 р. під Мошевичке-Брдо) та Д.Чекалін²⁷. Постійно зміцнювалися зв’язки між російськими козаками та придністровськими – цей процес триває й досі. Як не дивно, але вияви „бойового братерства” до російських козаків спостерігалися навіть з боку УНА-УНСО – ще в травні 1993 р. в Києві унсовці та донці разом вшанували пам’ять загиблих у 1877-1878 рр. козаків, похованих на території Лаври²⁸. Втім це не завадило колишнім союзникам вже за місяць битися одне проти одного в Абхазії.

Російські козацькі структури завдяки авторитету, заробленому під час бойових дій,

.....
.....
значною мірою вплинули на формування інфраструктури Чорноморського Козацького Війська ПМР (економічної, правової, ідеологічної тощо) та, певною мірою, на внутрішню та зовнішню політику всієї республіки. Чорноморські козаки перейняли у російських товаришів по зброї систему чинів, дизайн військових регалій та, схоже, імперську ідеологію – на погонах чинів ЧКВ до сьогодні можна побачити зображення імперських корон, а на рукавний шеврон має вигляд кута з чорно-золото-срібної стрічки (тобто династичних кольорів Романових). Участь росіян у конфлікті на берегах Дністра прискорила і процес переоцінки історичних подій та осіб – наприкінці 1992 року в Тирасполі вийшла друком збірка творів одного з лідерів антибільшовицького козацького руху генерала Петра Краснова²⁹, що навряд чи було б можливо ще на рік раніше. Окремі політичні структури, зокрема радикально-антибільшовицький Російський Загально – Воїнський Союз, офіційно розглядали захист ПМР як продовження «білої» боротьби, яка розпочалася ще 1917 року (захисників Придністров'я навіть відзначали ювілейними медалями “На пам’ять 80-ї річниці Білої боротьби”)³⁰.

В цілому, можна зауважити, що російські козаки, які перебували на території Придністровського регіону з січня по серпень 1992 року – у складі підрозділів чи поодинокі – відіграли важливу роль у конфлікті. В позиційній боротьбі на Дубоссарському напрямку вони продемонстрували особисту хоробрість та тактичну майстерність на рівні взвод-сотня, вміння використовувати особисту та важку стрілецьку зброю, легку броньовану техніку. Російські козацькі підрозділи, на думку автора, певною мірою відіграли стратегічну роль, прикривши найнебезпечніший напрямок навесні 1992 р., коли процес створення регулярних ЗС ПМР був далекий від завершення. Звичайно, участь російських козаків, загальна кількість яких навряд чи перевищувала 1000 бійців, на тлі сформованого Народного ополчення ПМР (16 мотострілецьких, 1 танковий батальйон, 2 артдивізіони, 3 мінометні батареї та підрозділи бойового забезпечення – разом понад 10000 бійців) виглядає доволі скромно, але в березні придністровці мали у своєму розпорядженні 4 батальйони Республіканської гвардії та підрозділи ЧКВ, тож роль донців та кубанців у березневих боях, які велися, як правило, на рівні підсиленої роти, недооцінювати не варто. Поява згуртованих, ідейно однорідних, підготовлених у військовому плані козацьких підрозділів з Росії мала надзвичайно сильний політичний резонанс, який, без сумніву, справляв явно перебільшене враження ледь не офіційної державної допомоги Росії придністровцям, особливо в очах зарубіжних спостерігачів. Щоправда варто зауважити, що росіяни вийшли на позиції набагато раніше, аніж румунські волонтери на боці Молдови (перша поява групи румунських снайперів самими придністровцями датується 21 квітня 1992 р.)³¹.

Варто зазначити, що Українське козацтво влітку 1992 р. публічно засудило російських козаків, в першу чергу донських, за втручання у військовий конфлікт на берегах Дністра³². До речі, українські козацькі об’єднання часів незалежної України традиційно утримувалися від участі в локальних збройних конфліктах, що кардинально відрізняло їх від російських козацьких структур, які активно включалися в бойові дії на Кавказі та Балканському півострові.

Потребують окремого розгляду питання впливу Придністровського конфлікту на розвиток російського козацтва, вивченню підлягає і участь в боях поодиноких козаків, яка, на відміну від дій підрозділів, досліджена недостатньо. Доволі цікаво було б і простежити подальшу долю російських козаків-«придністровців». Саме ці напрямки є перспективними для подальших досліджень.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що участь російських козаків у збройному конфлікті на берегах Дністра була зумовлена багатьма причинами, але їхній військово-політичний потенціал був високо оцінений більшістю спостерігачів та дослідників, незважаючи на різні оцінки легітимності, політичної мети та доцільності козацького втручання у військове протистояння. Участь російських козаків у Придністровському конфлікті стала одним з вирішальних чинників збереження Придністровської Молдавської

Республіки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. История Приднестровской Молдавской Республики. Т.2, ч.2. – Тирасполь, 2001. – 512 с.; 2. Правда о Приднестровье. Вестник Верховного Совета Приднестровской Молдавской Республики. – Тирасполь, 1992. – 72 с.; 3. Дубоссары – кровотокающая рана Приднестровья. – Тирасполь, 1993. – 40 с.; 4. Бендеры: растре-лянные, непокоренные. – Тирасполь, 1993. – 80 с.; 5. Conflictul din Transnistria: adevarul așa cum a fost el. Materialele Conferinței științifico practice. – Chișinău, 1993.; 6. Лучински П. Заложники. – Кишинев, 1993. – 240 с.; 7. Крянгэ П. Я хочу рассказать... (Воспоминание с острым сюжетом). – Кишинев, 1998. – 188 с.; 8. Мяло К.Г. Россия и последние войны XX века (1989-2000). К истории падения сверхдержавы. – М., 2002. – 480 с.; 9. Турулин Г. Казаки-добровольцы в Приднестровье // Солдат удачи. – 1995. -- №2. – С.32.; 10. Кизка В. О земле... о людях... о войне... Рассказы, очерки, репортажи. – К., 1995. – 190 с.; 11. Примост В. Приднестровский беспредел. – К., 1996. – 416 с.; 12. Major J.O. 14-th Army and the Crisis in Moldavia // Soviet Studies Research Centre. – RMA Sandhurst. – 1992. – May.; 13. Dabija N. Moldova de peste Nistru – vechi pământ strămoșesc. – Chișinău, 1991. – P.79.; 14. История ПМР... – С.197.; 15. Там само. – С.199.; 16. Приказ №53 от 30 августа 1992 года по Военно-историческому объединению «8-й Гренадерский Московский Полк»; 17. ИНФО-ТАСС. – 1992. – 17 марта.; 18. Мяло К.Г. Вказ. праця. – С.179.; 19. Le Figaro. – 1992. – 17 Avril.; 20. История ПМР... – С.201.; 21. Правда о Приднестровье... – С.21. 22. Там само. – С.23.; 23. История ПМР... - С.208. 24. Там само... – С.177.; 25. Россия и СССР в войнах XX века: Статистическое исследование. – М., 2001. – С.557.; 26. Кузнецов Н.А. Ордена и медали России. – М., 1985. – С. 122-124.; 27. Поликарпов М. Добровольцы // Солдат удачи. – 1995. - №6. – С.17-22.; 28. Мирончук В. Украинская Народная Самооборона. 1991-2000 // Однострій. – 2001. – №4. – С.26.; 29. Краснов П.Н. Белая свитка. – Тирасполь, 1992. – 364 с.; 30. Положение о медали «В память 80-летия Белой борьбы» // Наши вести. – №453 (2754). – 1998. – С.2-3.; 31. История ПМР... - С.490.; 31. Історія українського війська (1917-1995). – Львів, 1996. – С.806.

Н.М. Чорна

ІНТЕГРАЦІЯ ПОЛЬЩІ У ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ ЯК РЕЗУЛЬТАТ РЕАЛІЗАЦІЇ ЇЇ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ

Події 1989 року, які мали місце в країнах Центрально-Східної Європи, кардинально змінили політичну та соціально-економічну ситуацію в регіоні та на багато років наперед визначили напрям його розвитку. У ході «оксамитових», практично безкровних, окрім Румунії, революцій було повалено комуністичні режими, адже традиційний раніше спосіб державного будівництва вичерпав себе і вже не міг забезпечувати зростаючих потреб суспільства, а послаблений системною кризою Радянський Союз втратив контроль над ситуацією у таборі країн соціалістичного блоку.

Революція у Польщі мала яскраво виражений демократичний, антитоталітарний характер. За своїми передумовами, рушійними силами та перебігом вона суттєво відрізнялася від більшості революцій того часу у східноєвропейських країнах, оскільки була наслідком масового суспільного руху 1980-1981 рр. В умовах революційної ситуації у ході конструктивного діалогу між представниками правлячих партій та опозиції у рамках конференції «Круглого столу» (6 лютого-5 квітня 1989 р.) була прийнята компромісна угода, яка засвідчила відмирання старого режиму та перемогу демократичних тенденцій, що мали лягти в основу політичних та економічних перетворень.

Логічним завершенням революційних подій у Польщі стала перемога опозиції на парламентських виборах у червні 1989 р. та проголошений нею новий політичний курс, однією з визначальних рис якого була прозахідна орієнтація. І хоча впродовж ряду років під впливом різних чинників головна стратегічна мета дещо корегувалася, суть зовнішньої політики залишалася незмінною. Про реалізацію Польщею її зовнішньополітичного курсу свідчить вступ до НАТО (березень 1999р.) та ЄС (1 травня 2004р.)

У сучасній українській історіографії проблемам пошуку Польщею нової ідентичності та трансформації її зовнішньої політики після подій 1989 р. належна увага не приділялася. У переважній більшості досліджень питання трансформації процесів державного будівництва розглядаються в контексті змін, що відбувалися у центрально-східноєвропейському регіоні в